

„ÁLLITASSUNK A TUDOMÁNYOKNAK VALAMI EGYETEMET!”

Mozaikképek a jubiláló Pázmány Péter Egyetem háromszázéves történetéből

Ma háromszáz esztendeje, mondta tollba Pázmány Péter:

„Mi, Pázmány Péter, Isten irgalmából a római szentegyháznak, az illyriai Szent Jeromosról címzett bibornok áldozára, és ugyanazon hely örökös főispánja, Magyarország primása, stb. Gyakran aggódva, bírálva magunkban, hogy miképp terjeszthetnők a katolikus hitet Magyarországon, és hogyan segíthetnénk a legnemesebb magyar nemzet tekintélyén, a többi segédeszközök között az jutott elsőnek eszünkbe, hogy állitassunk a tudományoknak valami egyetemet, amelyben a harcias nemzetnek bátorsága is szelődülne, és úgy az egyház kormányzására, mint az állam igazgatására alkalmassá képeztetnék. Nem is hiányzott bennünk sem a szándék, sem a törekvés ezen dologra, de úgy a hazát ért csapások, mint más felette szükséges alapítványok, ellenállottak eddig annak, hogy óhajunknak eleget tehesünk. Most azonban, mivel Isten megáldva, és törekvéseinket égi kegyelmével kísérve, valami vagyonunk éppen van, mellyel, ha nem is valami nagy dolgot, de ezen lesújtott hazájólétére bizonyára valamit Isten kegyelméből tehetünk.”

Ez a „valami” volt a Pázmány Péter-Egyetem megalapítása.

Mire a megalkívul hosszú, bőkezűséget és

Az egyetem rektoránál

Itt csillog velünk szemben a háromszázéves jogar a rektori szoba szekrényében, a dékáni jogarok társaságában.

Az íróasztalnál Kenyeres Balázs, az egyetem rektora ül. Képzletünk reárajzolja a háromszáz év előtti tanárok epomisát. 1784-ig viselt a tanári kar palástot, doktori kalapot és gyűrűt. Az egyetemek alapítói, mindenkor drága ornátusokba öltöztették a tanárokat. Nálunk aranyzövésű, külföldön bíbor volt a rektorok palástja, hogy, mint Conring mondja: a biborosokhoz hasonlítson, jelezve, hogy a tudomány igazságaiért vérüket is hajlandók ontani, másrészt, mert a tanárok a királyok környezetéhez tartoznak. Nálunk I. Lipót és Mária Terézia is megkövetelte ezt a viseletet az ünnepélyeken, de II-ik József elkoboztatta és eladatta azt a 45 díszes epomist és 13 talárt is, melyet feleséges anyja alig négy évvel előbb ajándékozott egyetemünknek.

— Ez az ünnep — mondotta a rektor — csak bevezetője az egyetem őszi, országos, sőt reméljük világra szóló ünnepének. A mostani csak családi ünnep. Ünnepelni kívánja az egyetem a családjából magából kitermelt férfiakat, akiknek a száma csak 1860-tól számítva 40.700. Ezernyolcszázhatvanig ugyanis a történelmi idők viharai közben elveszték az iratokat.

A negyvenezérszáz diplomát nyert férfiak sorában ez az egyetem fennállása óta három nádort, főhercegeket, biborosokat, primásokat és más országgyűzőket, metropolitát, számtalan minisztert, érseket, püspököt, százezernyi orvost, ügyvédet, papot, tanárt, tisztviselőt nevelt az országnak. Köztük világraszóló nagyságokat is.

Bemegyünk az egyetem dísztermébe. Az ujonnan renovált teremben kilenc nagy ember szobrát helyezték el. Itt látjuk Dobronoki György mellszobrát. Ő volt az első rektor. Frank Ignác, Kelemen Imre, Dózsa Farkas András, Pauler Tivadar, Semmelweis Ignác, Prohászka Ottokár, Gyulai Pál és Eötvös Lőránd szobra sorakozik egymás mellett a fehér és krém színekben pompázó díszteremben.

Felémelő érzés magyar embernek tudnia azt, amit az egész világnak örök időken át tudnia kell, hogy minden szülőanya megmentése a gyermekágyi láztól magyar ember érdeme és az Eötvös inga ugyancsak magyar zseni szellemi lángolása.

MAGYAR SZELLEMEK GALÉRIÁJA.

De magyar ember volt a vérkeringés felfedezője is, Jeszenszky János, aki az angol William Harvey előtt 28 esztendővel állapította meg a vér keringését a testben. A dinamót nem a német Siemens szerkesztette, hanem Jedlik Ányos bencés. Tizenhét esztendővel előzte meg ebben Siemenset. Segner András találta fel a róla elnevezett hajtókeréket. Kempelen Farkas a sakkautomatát. Rayger Károly jött rá, hogy a csecsemők tüdővizsgálatából lehet megállapítani: élve, vagy halva jötte-e a világra. Pestis ellen Vesprémi István orvos szerét használják századok óta. Stephenson megelőzve Nemetz József 1810-

hazaszeretést sugárzó tollbamondás végére ért a primás, kipirult arca a meglepődéstől és fellelegezve ennyit mondott:

— Dátum.

Mire a lúdtól sercegeve ontotta az utolsó sort:

Kelt Pozsonyban, ami érseki kúriánkban, május hó 12-én, az úrnak 1635-ik esztendejében.

Alig olvasta át az okiratot Pázmány, arról intézkedett, hogy az egyházi földek melyik részén műveljenek boltgárkertészetet, majd visszavonult, hogy a haditanács dolgaival törődjék. Pázmány Péter „stb.” címei között ugyanis az is ott áll: A haditanács alelnöke. De csakhamar behívatta szekretáriusát és egy papírlapot adott át neki.

— Az előbb megfeledeztem erről!

A tekercsen az egyetem rektori jogarának a tervezete volt.

Ő maga tervezte a jogart s rendelte el, hogy vertezüsből készüljön, oromzatán a boldogságos Szűz és isteni Kisdédnek szobrával, körülveve lángsugarú, színes kövektől csillogó glóriával.

Ez a rektori jogar a világ legnagyobb és legsúlyosabb rektori jogara.

ben feltalálja a gőzgépet. Petzwall József találja fel a sötétkamarát, Hevesy felfedezi a 72-ik elemet, a Hafniumot...

Öröm és büszkeség ebben a díszes teremben visszhangozva hallani a magyar tudás világitó neveit.

Mint gyermek, aki a hold után nyújtja ki kezét, mert nem ismeri a távolságot, úgy szeretnők összefogni ennek a háromszáz esztendőnek történetét, megörökíteni levegőjét. Lehetetlent kívánánk, annyival is inkább, mert, sajnos, az Egyetem története alapításától kezdve napjainkig, még nem jelent meg egységes munkában. A négy fakultásnak négy kiváló tudósa írja most szakonként az egyes karok történetét, folytatva ott, ahol Pauler Tivadar egyetem-történetét író kezéből a halál kiütötte a tollat. Az őszi ünnepségekre készülnek el vele.

NÉMI „SURLÓDÁSOK”

Az egész történeti anyagból csak részeket tudunk megfogni.

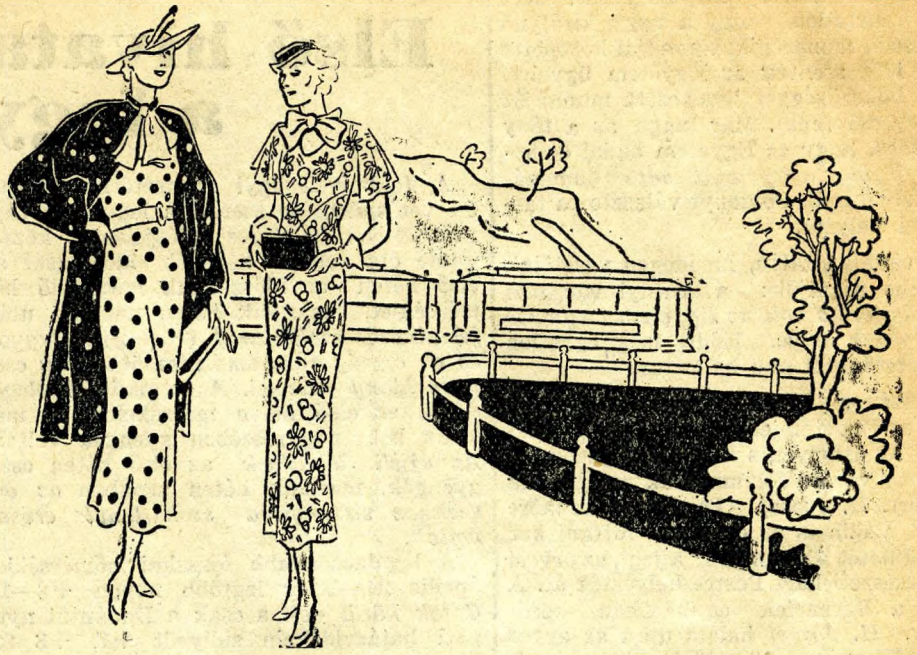
A tudomány tanítói s a tanítás eredményén kívül kétségtelenül legértékesebb része ennek a történetnek maga, az Egyetem egyre venülő falai között örök fiatal-ságot hirdető diákság. A diákság, amely a Pázmány Péter által megnyitott egyetem kapujá skarlátvörös köpenyben, fehérkijájtós fekete magyar ruhában, csizmában, kardosan, kucsmával a fején tódult be.

A ruhával II. József nem volt baj, de a kardokkal igen. A tanári karnak csakhamar meg kellett tiltania, hogy este tíz óra után viseljék. Idők folyamán nappalra is le kellett oldatni a diákok oldaláról: nem mintha állandóan verekedésen járt volna az eszük, hanem azért, mert az Egyetemnek hosszú éveken át surlódásai voltak Nagyszombat városával, az egyetem bírói joghatósága miatt.

Ezek a surlódások néha azzal jártak, hogy a város karhatalma ostromolta meg az Egyetemet, vagy az Egyetem polgárai a városházát, vagy ha a városkapitány véletlenül makacs értelmiséggel viseltetett a diákok érveivel szemben, a vitának végét vetendő, kénytelenek voltak őt bedobni a patakba.

Nem szabad azt hinni, mintha az Egyetem tanári kara jószemmel nézte volna az excessusokat. A tanári karral különben sem lehetett tréfálni, amit bizonyít az is, hogy két polgárát lefejeztette. Ezek valamiképpen emberölésben voltak bűnösök.

A fegyelmi szabályzat mindenkor igen szigorú volt; megfelelt a különböző korok szellemének. Az ifjúság alaptermészetének állandóságával szemben a korszellem változott. Elvégre volt idő, amikor senki sem nevelte ki az illetant író Lady Gough-t, aki a tökéletes háziasszonytól azt kívánta, hogy könyvtárában az írók és írónők könyvei ne álljanak egymás mellett, hacsak szerzőik nem házastársak. Danzig városa eltiltotta a diákoknak a hexameterekben való verselést, mert úgy vélte, hogy ez nagyon hevíti az ifjúságot. Lincoln Ábrahám azért óvta egyik barátját valakitől, mert ez középen választotta el a haját.

HA SZÉP IDŐBEN 81-sel A ZUGLIGETBE,

a Fogaskerekűvel a Svábhegyre, vagy hajóval a Margitszigetre megyünk, nem tudhatjuk milyen idő lesz mire hazafelé tartunk. Ez azonban természetesen nem ok arra, hogy esernyőt vagy köpenyt vigyünk magunkkal. Ez nem is szükséges. Csak arra kell ügyelnünk, hogy színes ruhánk indanthrenfestésű legyen. Ennek még az igazi nyári zivatar sem árt. Indanthrenfestésű pamut-, len-, Vistra-, Agfa-Travis és egyéb műselyemanyagok nap és eső dacára is megtartják eredeti színüket. Az indanthren-védjegy (a nagy „I” betű esőfelhő és nap által körülveve) mint okmány tekintendő, amely megerősíti, hogy e védjeggyel ellátott anyag felülmulthatatlanul mosható, színtartó, időjárásnak ellentálló.

Indanthren

Volt idő, amikor a diákok tanítása 20 évig is elhúzódott, úgy, hogy már családosan tértek szülőföldjükre, 30—40 éves korukban. A XVIII. században viszont Francis Bacon 15 éves korában lehetett követségi attasé és 18 éves korában ügyvédi irodát nyithatott Londonban.

LOPOTT, HOGY MEGTUDJA A MAGYAROK EREDETÉT

A tulzásokba csapó korszellem változásai között nem lehet elítélni a végletekre is hajlamos ifjúságot, amelyet az Egyetem vaskézelt iparkodott az előirt keretek között tartani. Néha úgy látszott, hogy egyáltalában nem bírnak vele. 1801-ben József nádor ezt írja a királynak:

„Itt van az idő, amikor minden eszközt meg kell ragadni, hogy az ifjúság nevelése helyes útra tereltesse, mert különben nem kívánom azt az időt megérni, midőn a mostani ifjúság felnővén, az ország ügyeibe befolyást fog gyakorolni.”

Az ifjúság bűnkronikájában mégis csak elvétve találunk súlyosabb eseteket. A becsületbevágó cselekedetek közül megemlítjük Pák Demeter diák esetét, aki Pesten, háziasszonya ládájából értékeket vett ki s a befolyt pénzen megvette a Magyarok eredetét és a Haditudomány című könyvet. Ezenkívül egyetlen bűnös szórakozása a lopott pénzen az volt, hogy megvette azt a könyvet is, amelynek ez volt a címe: Mulatságos anekdoták. Hogy semmit sem hallgassunk el, ezüst órával és tájékpípával is megajándékozta magát.

Két esztendeje tartó karcert kapott érte.

ANYOS PÁL „RIPORTJA”, A BUDARA KÖLTÖZÖTT EGYETEM MEGNYITÁSÁRÓL

A fegyelmi szabályzatokat Mária Terézia is szigorította, mert magas színe elé kerültek azok a panaszok, amelyek felsorolták, hogy a diákok a „Budakeszi erdőben kirándulások alkalmával tüzet raktak és kárt okoztak, farsangkor az utcákon, csapszékekben és kávéházakban tivornyáztak és játszottak.” Szalay Imre orvoshallgató a tisztikart sértő latin gúnyiratok szerkesztésének gyanúja miatt házfogságot kapott. Amikor 1787-ben megtörtént, hogy több jogász és bölcsész A három királyokhoz címzett vendéglőben más vendégekkel összeverekedett, megtiltották a diákoknak a színházba való járást is. A dohányszéret,

mint erkölcstelen cselekedetért ugyancsak büntetés járt.

Mindez már Pestbudában történt, ahová Nagyszombatból az egyetem elkerült. Közben az Egyetem alapító-levelét II-ik Ferdinánd aranybulla privilégialis levelével erősítette meg, a meglévő két karhoz Lósy Imre és Lippay György primások gondoskodása folytán a jogtudományi kar is járult. Mindketten magánvagyonukat adták az egyetem gyarapítására.

Hatalmas pártfogókra tekinthet vissza az Egyetem. Eszterházy Miklós nádor csinaltatta Nagyszombatban a Miklós-székesegyházat, az Egyetem templomát, amely építészeti remek, Eszterházy Pál nádor országoshírű jelmezgyűjteménnyel külön színházat létesített az ifjúságnak, amely iskola drámákat adott benne elő.

A pártfogók igyekezetének eredményét megkoronázta Mária Terézia, aki hathatós oltalmába vette az Egyetemet. 1769 dec. 14-én a három meglévő karhoz az orvosi kart is kapcsolta. A most már teljes Egyetemet 1770 okt. 27-én átszervezte. Ettől fogva viseli nevét: Királyi Magyar Tudományegyetem. 1777-ben legfelsőbb elhatározásból helyezték Nagyszombatból Budára. Az ünnepélyes megnyitás fényesebb, pompásabb volt, mint akár Mátyás mennyegzője.

„Nem tartóztatatom meg magamat, — írja a szemtanú papköltő, Anyos Pál, — hogy örök emlékeztetre le ne írjam annak a napnak gyönyörűségét. Az igaz magyar buzgóság egész elolvadásig érdekelte szívünket, midőn az egész Vár mintegy forrott a sokaságtól.

Országunk minden részéből a nemesség ott volt. Gróf Pálffy Károlyt, ki öfélése személyét képviselte, több mint hatvan, hatlovas hímő kísérté és 14 pest-vármegyeyi nemes ifjúból állott a gárdája, kiknek vezérük volt gróf Klobusitzky. Mindegyiknek világoskék öltözte arannyal gazdagon felruházva és vörösbárony csákósüvege arany paszománttal, drága forgókkal. Azt vélte volna az ember, hogy Mátyás királyt hozták Csehországból, oly pompás volt ez az ünnep. Az ágyuk színet nélkül ordítottak; a tárogatósip a szíveket keresztüljárta; emlékeztetpénzek szerte-széjjel osztogattak; királyi ebéd készített, mely után a nemesség táncpalotába lépett. Ó! Hány magyart láttam velem együtt könnyezni, midőn báró Patachich, Adam kalocsai érsek az Universitas főpaltájában kimondhatatlan ékességgel, buzgósággal halladó (deák) beszédet mondott Felsőges Állományunk s Anyánk, Mária Teréziának.”

Nem hiába telik meg lelke csordultig a

